

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ОКРЕМИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Микола Соловей

*Хмельницький національний університет
вул. Інститутська 11, 29016 Хмельницький, Україна*

Проаналізовано окремі соціокультурні проблеми сучасності, зазначено можливі шляхи підготовки майбутнього соціального педагога до організації виховання особистості в умовах активного розвитку інформаційних технологій та віртуального середовища.

Ключові слова: особистість, інформація, медіапростір, транскультура, ідеал, духовні цінності.

Сучасне українське суспільство, як і світ у цілому, розвивається надто динамічно і є неоднорідним як в економічній, так і духовній сферах. Це яскраво демонструють ті зміни, що відбуваються у нашому національному соціумі ось уже понад п'ятнадцять років. Від усвідомлення необхідності змін у системі цінностей тоталітарної держави на рівні окремих особистостей до ствердження цінностей громадянського суспільства – ось загальний вектор розвитку суспільної думки та свідомості.

У межах означеного періоду освіта зазнавала динамічних змін, була об'єктом тривалих дискусій, наукових досліджень, нормативно-правових рішень, пройшла шлях від галузі, перед якою планова економіка ставила завдання задовольняти народне господарство кадрами з високим рівнем базових знань та ідейно-політичними переконаннями і відповідним світоглядом, до нової парадигми освітнього простору, орієнтованого на визнання людини найвищою цінністю, метою соціального розвитку.

У цьому контексті в освітньому просторі активно розвивається теорія і практика підготовки соціального педагога, творча діяльність якого перспективно позиціонується як чинник розвитку духовної культури, відтворення інтелектуальних і продуктивних сил молоді людини, утвердження України як європейської держави [6].

Водночас цей поступ супроводжується значними деструкціями в соціально-економічній, а також політичній і духовній сферах. Це невизначеність основних підвалин стратегії розвитку, неусталеність політичних та ідейних орієнтирів, постійне зниження рівня життя більшої частини населення і зростання добробуту невеликої соціальної групи людей,

безробіття, насилля в різних формах, наркоманія, СНІД, туберкульоз, дитяча бездоглядність і безпритульність, трансформація моральних і духовних принципів та інше, що власне пригнічує нашу свідомість.

Соціальний педагог (працівник) у цьому складному ситуативному полі посідає особливе місце і виконує дуже складну, специфічну функцію. На нього “накладаються” всі ті негаразди, що супроводжують розвиток суспільства. Його, як і всіх громадян, торкаються проблеми соціальної нерівності, політичної нестабільності, соціальної та економічної незахищеності, бездуховності. Проте, на відміну від інших, він (педагог) і тільки він має стати над цим, не належати нікому, підняти свій дух до рівня свободи й удосконалення, перемагаючи людські пристрасті й суєтність, нести світло, любов, надію у душі громадян, які зростають, має бути творцем особистості. Цілком зрозуміло і з цим не можна не погодитись, що від його особистісних рис “залежить не тільки рівень освіти, а й рівень духовної культури суспільства” [8, с. 134].

Аналіз реальної шкільної практики дає нам підставу стверджувати, що в умовах системних перетворень у суспільстві та перебудови національної освіти саме якісна професійна підготовка майбутнього соціального педагога є ключовим завданням вищої школи, органів управління освітою, системи післядипломної педагогічної освіти. Ми переконані, що тільки на основі глибокого опанування філософськими і психолого-педагогічними знаннями можна реалізувати сучасні концепції виховання і соціалізації особистості та технологічно забезпечити їх у конкретному навчально-виховному процесі.

З огляду на це важливою є системна теоретична і практична підготовка майбутнього педагога до здійснення соціально-педагогічної діяльності на підставі опанування різними теоріями, технологіями й моделями виховної діяльності, які поширені у світі й Україні.

У сучасній педагогічній науці О. В. Сухомлинська [7] виділяє персоналістичні (або гуманістичні, лібералітарні, не директивні, органічні, пульсаційні, вільні, відкриті), академічні, соціальні, спіритуалістичні, соціокогнітивні, психокогнітивні теорії. Кожна із них базується на відповідній методології виховання особистості і є доступною для розробки виховного процесу. Тому глибоке опанування ними, а також вміння проектувати на їх основі технології виховного впливу є важливим завданням підготовки майбутнього педагога.

Гуманістичні теорії спираються на свободу й автономність людини і концептуально спрямовані на формування вільної, творчої особистості, передбачають програми, які ґрунтуються на актуальному рівні розвитку дитини, її потребах, інтересах. Академічні звертають увагу на процес передачі загальних знань через класичний зміст освіти, який є відображенням наукового знання (фактів, понять, законів, принципів). Водночас, оскільки

виховання пов'язане із культурними проблемами, політикою і соціальною сферою, проблемами довілля, академічні теорії не можуть бути самоціллю. Їх необхідно доповнювати соціальними і соціокогнітивними теоріями, які вказують на культурні і соціальні чинники виховання. У сучасних системах виховання використовують спіритуалістичні і психологічні теорії, які тісно пов'язані з гуманістичними, оперують поняттями про внутрішній світ людини, її пізнавальну сферу, мислення, звернені до абсолютних цінностей.

Отже, беручи їх до уваги, студент (майбутній педагог) має водночас глибоко усвідомити необхідність побудови такої технології виховного процесу, де дитина, учень, молода людина є головним центром соціально-педагогічної дії, в процесі якої на основі збалансованого розвитку інтелекту, емоцій, етичних та фізіологічних компонентів формуються життєві компетенції. Організація роботи у такому контексті потребує перебудови й певних стереотипів, особистісних установок педагога. Він має бути впевненим як у собі і своїх переконаннях, так і можливостях і здібностях вихованців, має володіти вмінням бачити внутрішній світ та мотиви поведінки учнів, активніше працювати над створенням сприятливих умов для розвитку й розкриття їхніх здібностей, духовності.

У цілому в сучасній науковій літературі [5] описано понад десять педагогічних технологій, кінцевою метою яких є гармонійний розвиток особистості. Це технології розвивального навчання, організація роботи в малих групах, навчання як дослідження, навчальне проектування, технологія створення ситуації успіху, технологія розвитку творчості учня, сугестивна технологія.

Набуває поширення технологічна (інформаційна) теорія, яка зосереджена на поліпшенні засобів діяльності на основі інформатизації навчального середовища. Інформатизація, як зауважує Л. М. Забродська [5], є неминучим етапом розвитку людської цивілізації, дає змогу усвідомити єдність законів функціонування в природі і суспільстві, свідчить про необмежені потенційні можливості розв'язання економічних завдань.

Технологічні теорії головно розглядають процес виховання крізь призму інформатизації і в контексті взаємодії між комп'ютером і дитиною. Останніми роками в напрямі комп'ютеризації та інформатизації школи Україна зробила значний крок. Безперечно, що зростають можливості особи, яка навчається самостійно оволодіти інформацією, знаннями, орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидкоплинному глобальному інформаційному процесі. Ці та пов'язані з ними компетенції є надзвичайно важливі й конструктивні. Однак ми переконані, що кожен майбутній педагог має осмислити їх крізь призму гуманітарних процесів, визнаючи особистість, особисті й духовні цінності першоосновою виховної системи.

Інформатизації сучасного освітнього середовища, робота учнів з комп'ютером у цілому забезпечує високий рівень інтелектуалізації, сприяє формуванню дитиною певного виховного середовища.

Проте в системі ігрових технологій та ігротехніки створюються передумови для дещо деформованого розвитку особистості. Для цього наряду характерно, що середовище виховання нібито створює сама дитина, але насправді воно формується системами комунікацій і зв'язку на основі алгоритмізації певного стилю поведінки віртуального героя. Одержавши доступ до вільного користування ігровим інформаційно-технологічним середовищем, особистість переходить в іншу, віртуальну, систему цінностей, коли традиційно усталені норми спілкування, ставлення до людини, світу, природи, соціуму сприймають лише в електронно телекомунікаційному вимірі. Формується тип особистості, у якого "Я концепція" розгорнута у простір, де розвивається система відношень, формується стереотип поведінки за принципом "Я і нереальний світ" або "Я і світ без людей".

Інший аспект цієї проблеми полягає в активації інформаційно-медійного простору, сутність якого часто виходить за межі культурних та етичних норм, призводить до розмивання нормотворчих цінностей. Медіа та телересурси пропонують окремі передачі, які побудовані за ігровим сценарієм і спрямовані на руйнування норм співжиття людської спільноти. Захоплення негативною стороною людського існування стало одним з пріоритетних в інформаційних програмах. Кровопробитні сцени, агресія, відхилення від біологічної, психологічної і соціальної норми є постійними у телевізійних сюжетах.

У соціально-психологічних дослідженнях [5] доведено, що таким чином формується феномен "розірваності" між традиційною і актуальною культурою. У цьому ми вбачаємо певну проблемність розвитку особистості, яка полягає в тому, що в частини учнів можуть проявитись ознаки дезадаптації в реальному життєвому просторі, втрата відчуття традиційної матеріальної і духовної культури, здатності до живого міжособистісного спілкування та ін. Це один із суттєвих соціокультурних викликів, що, відповідно, зумовлює нас звернути увагу на розробку технологій соціально-педагогічного впливу, де були б збалансовані підходи в організації виховного процесу з акцентуванням на морально-етичних нормах як основи самопізнання і саморозвитку особистості, які традиційно для нас балансують у контексті, коли зростаюча особистість зіставляє і оцінює свій духовний світ не як егоцентрична субстанція "Світ для мене", а в розгорнутому контексті "Я – за ради вас", "Я – Вам", "Я – до світу", "Я – минуле" тощо [1].

Отже, особистість, як найвища цінність, має бути не тільки "ЕГО – центрична" й орієнтована на людські пороки, а й периферійно рівновіддалена від "ЕГО", збалансована з іншими цінностями: сімейними, громадянськими,

національними й абсолютними (моральними). Формування моральної свідомості особистості, яка зростає, розвиток мотивації та індивідуальних функцій має здійснюватись за умови різних форм діяльності і реального спілкування зі світом людей. Проте сучасні медіазасоби (за деяким винятком) не сприяють цьому, а лише усувають відмінність між нормальним і ненормальним. Вони можуть бути засобом побудови позитивного образу світу і побудови життєвого простору особистості, але за умови цілеспрямованої роботи у цьому напрямі. Це завдання соціального педагога, які він має розв'язувати, спираючись на відповідну теоретико-методологічну і практичну підготовку.

На нашу думку, соціалізація особистості ускладнюється і не узгоджується з традиційною практикою ще й з огляду на інші чинники, які продукує інформаційно-технічний прогрес. Маємо на увазі інтегровані форми техносфери, а саме біотехнології, які розвиваються на основі нового рівня знань про живу і неживу природу, психіку людини. Біотехнологія як наука про побудову живої природи створює передумови для перевероту в свідомості й русі цивілізації. Синтез живої і неживої матерії змінює світогляд, уявлення про буття взагалі і людське зокрема. З'являються обставини, коли людська істота може стати субстанцією для реалізації певного конструкторського задуму з метою впливу на її поведінку, зміни її біосоціальної природи. Зважаючи на прогресуючий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій і нові загадкові форми життя, коли техніка проникає у галузі біології, прогнозуємо виникнення нового світу, в якому пануватиме віртуальне царство з множинними зонами комунікацій, а техніка і технологія стане вітальною потребою людини. Зміниться свідомість і потребнісно-мотиваційна сфера людини. Вона (людина) інтегрується у систему транскультурних відносин, в контексті яких культура розвиватиметься на межі традиційної, визначатиме актуальний напрям руху і розвитку.

Однак ми переконані, що людина, творена віртуально технологічним середовищем, має все-таки бути людиною духовною, вихованою як відповідно до об'єктивного розвитку, так і до принципів історизму і традиційності.

Саморганізуючи себе до практичної діяльності, майбутній педагог має усвідомлювати цю проблематику і необхідність проектування такої виховної системи, яка базувалась би на узгодженій ієрархії цінностей, сприяла б піднесенню особистості насамперед до морального (духовного) ідеалу, який об'єднує ті цінності, що впливають з абсолюту добра. Вони можуть стати духовним надбанням і виконували регуляторну функцію в поведінці людини за умови цілеспрямованої педагогічної діяльності. Це надзвичайно складне завдання, оскільки на рівні свідомості вони (цінності) часто стають елементами боротьби добра і зла як антиподи (віра і зневіра, доброта і жорстокість, милосердя і байдужість, мудрість і безглуздя,

досконалість і недолугість). Успіх у цій справі значною мірою залежить від того, який ідеал обирає педагог і якою мірою у нього розвинуте почуття сумління і правди як елементи, що балансують між добром і злом.

Ми звикли до формули ідеали, який впливає із світогляду окремих осіб і тих цінностей, які вони приймають. Погоджуватись з таким підходом не завжди правильно, бо окремо взяті особи можуть втілювати й аморальний, асоціальний тип ідеалу. Тому, як справедливо стверджує І. К. Матюша [4], маємо вести мову про ідеали у вигляді високих і чистих ідей, а саме: ідеї, що втілюють високі християнські цінності, ідеї волі, свободи і незалежності Батьківщини, ідеї справедливості, ідеї внутрішньої свободи, ідеї добра і краси у взаємовідносинах. Кожна з них є дуже глибокою за своєю суттю і може бути самостійним напрямом роботи. Для позитивного результату важливо, щоб вони узгоджувались у духовній сфері особистості як гармонія цінностей, що є структурованим елементом свідомості й проявляється в активній творчоспрямованій діяльності.

Майбутній соціальний педагог має вести зростаючу особистість від споглядання ідеалу до його творення на основі власного духовного зростання і обов'язково брати до уваги новітнє соціокультурне середовище. Отож його науково-теоретична і практична підготовка має сприяти вирішенню тих проблем та суперечностей, які виникають у контексті актуального і перспективного розвитку суспільства й особи.

Отже, сучасне соціокультурне середовище характеризується певними негараздами, що зумовлює негативні впливи на особистість, сприяє закріпленню відповідних стереотипів поведінки, формує передумови для розвитку транскультурних відносин і комунікацій. У контексті професійного становлення педагога залишається актуальною проблема підготовка його до пошуку і використання ефективних засобів і технологій, які б забезпечували виховання дітей і учнівської молоді на знаннях і вміннях будувати виховний процес як осмислення духовного ідеалу, морально-етичних норм, ієрархії цінностей в їх генетичній і функціональній єдності.

-
1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. К., 2006.
  2. Забродська Л. М. Інформатизація закладу освіти: управлінський аспект. Х., 2003.
  3. Матвеева Л. В. Культура и СМИ: размышления о феномене “разорванной коммуникации” // Вест. Моск. ун-та. Сер. Психология. 2007. № 1. С. 119–132.
  4. Матюша І. К. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система(психолого-педагогічний аспект): Навч.-метод. посіб. К., 1997. С. 71–726.

5. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. К., 2001.
6. *Полищук Ю. Й.* Підготовка майбутніх учителів до участі у соціально-педагогічній діяльності молодіжних обіднь // Педагогічний дискурс. 2007. Вип. 2. С. 135–140.
7. *Сухомлинська О. В.* Проблеми теорії виховання дітей та молоді в Україні // Педагогіка і психологія. 1997. № 4. С. 109–125.
8. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / За заг. ред. С. М. Ніколаєнка, В. В. Тесленка. К., 2007. С. 134.

PROSPECTIVE SOCIAL PEDAGOGUE TRAINING IN THE CONTEXT OF PARTICULAR SOCIOCULTURAL PROBLEMS OF THE PRESENT

Mykola Solovey

*National University of Khmelnyts'ky
Instytut's'ka Str., 11, UA-29016 Khmelnyts'ky, Ukraine*

The author of the article analyses particular sociocultural problems of the present, and defines the possible ways of prospective social pedagogue's training to the organization of personality education process under the conditions of information technologies and virtual environment development.

Key words: personality, information, media space, transculture, ideal, spiritual values.

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТЕ ОТДЕЛЬНЫХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОСТИ

Николай Соловей

*Хмельницкий национальный университет
ул. Институтская 11, 29016 Хмельницкий, Украина*

Проанализированы отдельные социокультурные проблемы современности, определены возможные пути подготовки будущего социального педагога к организации воспитания личности в условиях активного развития информационных технологий и виртуальной среды.

Ключевые слова: личность, информация, медиaprостранство, транскультура, идеал, духовные ценности.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008